

ները սիրով զինքը ընդունեցան, և այն անգամ կանոնական խուզումն հետաց ընդունեցաւ, հազաւ կրօնաւորական կապայն և նախկին կայսերական զօրաց հրամանատարն՝ եղաւ Ստիլս կամ Սթա կրօնաւոր անարժան յանարժանս: Իւր ժամանակը կ'անցընէր երկիր մշակելով և աղօթիւք: առաւուն կանուխ կը վազէր եռանդեամբ առաւօտեան ժամուն, վերջը բահը ձեռքը կ'երթար Բրոյկի քարուտ երկիրը փորելու և մշակելու:

Շարայարեղի

Ա Ն Է Ծ Ք

(Տես յ' էջ 391, Շար. եւ վերջ)

ՍԱՀՅՑԱԻ գնաց տասը տարի յաւիտենականութեան անդունդը, բայց այս տասը տարուան ընթացքին մէջ Մաշնաշի երէցփոխանին գլխէն անցածները՝ գարնուելի են: Այն վայրկեանէն սկսեալ կորսնցուց սրտին հանգըստութիւնը, երբ ժողովրդապետին հետ աւրուելով, իւր ռեակալ վրէժը հանելու նպատակաւ, ժողովրդապետին վրայօք զիաշունչ սուտ լուրեր հանեց, սրով անմեղ քահանան յուսահատած, խելքը կորսնցուցածի պէս՝ թողուց իւր պաշտօնը և հեռացաւ անկէջ՝ ուր որ ուզէր տարի անխոնջ աշխատութեամբ իրել քաջ հովիւ և այլ ըստ սրտին Աստուծոյ, բոլոր ժողովրդեան սէրը գրաւած էր, և գնաց քաշուեցաւ իւր ծնած քաղաքը՝ ազգակնաց և բարեկամաց ծոցը ապաստելու:

Խղճմտանքը անպատմելի կերպով կը տանջէր Մաշնաշիին սիրտը. ահաւոր երեցաւ իրեն քահանային անէծքը: Ճանչցաւ թէ ժողովրդապետը իրաւունք ունէր, և անկողմնասէր ոգւով դործեց, քահանայական պարտքը կատարեց, երբ իւր ազգու պատճառաբանութեամբը յաջողուց այն օրիորդին զործը, որ ամուսնական լծոյ խոստմունքներէ մոլորելով, ամօթոյ և անպատուութեան մէջ յի մնայ:

Ժողովրդապետին հեռանալէն չորս տարի ետքը՝ Գրիգոր Տոմինիկ, որ այն միջոցին խանութի աէր եղաւ, նշանուեցաւ երէցփոխանին Մարգարիտա զըստեքը հետ:

Թե՛ և պատկնին հանդիսաւոր կերպով կատարուեցաւ, բայց եկեղեցիէն տուն դառնալու ժամանակ, հարսնեւորաց կառքին ձիերը կատղելով, անոնց զո՛ւ եղաւ հարսին 18 տարեկան պզտի եղբայրը Ստեփան, զոր մեռած տուն բերին՝ գլուխը բոլորովին ջախջախած, և մարմինը արիւնլուայ դարձած: Այնպէս երեւակայել ամէն մարդ ծնողաց և ազգականաց ցաւն ու կսկիծը ի մահ իրենց սիրելի որդւոյն. Հարսնատունը մեռելի տուն դարձաւ:

— Անկարելի է որ բաղդատը ըլլայ ասոնց ամուսնութիւնը, աստին ան-
զին փողոցները կը խօսէին մարդիկ՝ սարսափած ահաւոր տեսարանէն :

Հասարակաց գուշակութիւնը կատարուեցաւ իրզօ . վասն զի տարի մը անց-
նելով, Մարգարիտան աղջիկ մը ունենալէն ետքը, ի մեծ ցաւ իւր էրկանը
և սիրելի ծնողացը, ինչը փոխեցաւ առ Աստուած : Անմեղ փոքր դուստրն ևս,
որուն անունը Մարգարիտա էր, իւր ճամբուն հետեւելով, քիչ ատենէ կնքեց
իւր կեանքը՝ աշուրները բացած չի բացած :

Գլորեցաւ զարձեալ չորս տարի :

Թշուառ բաղդին հարուածներէն ի խոր խոցեալ ծնողքը, որոնք կը մեռ-
նէին իրենց մէկ հատիկ որդւոյն Յակոբին վրայ, և զոր աչքերնուն լուսոյն
սէւ կը պահպանէին, որոշեցին որ կարգեն զինքը, յուսալով թէ հարսին ա-
նոյշ անոյշ խօսակցութիւնքը և աշխուժութիւնը փարատէ թերեւ իրենց տը-
խուր սրտին ցաւերը և տանը ահաւոր սուգն ու լըռութիւնը : Բայց Թշուա-
ռութիւն թշուառութեան վրայ :

Առաւօտ մը հրացանի հարուած կը լսուի Յակոբին սենեակը. տնեցիք ա-
մէնքը հոն աճապարեցին, բայց ո՛վ ահաւոր տեսարան. անկողնոյն մէջ մե-
ռած կը գտնան զանիկայ՝ որուն վրայ կեղորոնացեր էր ծնողաց բոլոր յոյսը,
սէրը և անկնկալութիւնը : Անձնասպանութեան պատճառը ոչ ոք իմացաւ :

Գթբաղդ մայրը յուսահատութենէն խելքը կորուսած՝ կիսամեռ գետինը
ինկաւ, զոր ստիպուեցան շուտով անկողին դնել : Բժիշկը լսելով աղետալի
դէպքը՝ աճապարելով հոն եկաւ, և ջանաց զօրաւոր զեղբրով զգաստացնել
ցաւազին մայրը, բայց սարսափելի դէպքը ան աստիճանի ազդեց վրան, որ
քովը եղողները կարծեցին թէ յիրաւի խելագարեր է :

Իսկ տղուն հօրը յուսահատ վիճակը՝ անհնարին է նկարագրել :

Վեց ամիս հազիւ թէ անցաւ մահուան հրեշտակը ազատեց խեղճ մայրը անտա-
նելի վիշտերէն, որ ի հանդերձեալն ուրախանայ՝ գերեզման դրած զաւակացը հետ :

Որոնք գիտէին և լսեր էին թէ քահանան անիծեր է զՄալնաշին ըն-
տանեօքը հանդերձ, որոշ կերպով մտքերնին զրին՝ թէ պատահած թշուառու-
թիւնները անէծքին հետեւանքն է :

Մալնաշին կենդանի մեռել էր զարձեր . վրան նայելով 80 տարեկան ծե-
րունայ կը նմանէր թէ և 58 տարեկան էր միայն :

« Ոչնչանաւ ընտանիքդ . . . »

Ինչ ահաւոր խօսք, որուն արդիւնքը կատարուեցաւ շիտիկ, և ինքն ալ
հանգստութիւն չունենայ պիտի ոչ աստէն, և ոչ ի հանդերձեալն, վասն զի
անէծքը վրան է :

Օր մը իրեն այցելութեան գնաց իւր վաղուց բարեկամը Գրիգոր Անի-
շօր, որ անոր դստեր նշանտուքի մատանին ետ զարձնելէն վերջը, հետը
չէր տեսնուած : Իրարու հետ տեսնուելը՝ Մալնաշին վրայ մեծ տպաւորու-
թիւն ըրաւ . զգացմամբ սրտի և կակժալից հառաչանքով պրլլուեցաւ իւր հին
բարեկամին վրայ : Գրիգոր Անիշօր մխիթարելով զինքը, իրեն խորհուրդ

տուաւ, որ հետը մէկտեղ ճամբորդութեան ելլելով՝ երթան իւր մերձաւոր ազգականին քով քանի մը շաբաթ, որ Գլուժէն շատ հեռու չէր, ենթադրելով որ օգտփոխութեամբ ու տեղափոխութեամբ՝ թերեւ զանայ իւր առողջութիւնը ։

Հիւանդը հաւանեցաւ Անիշօրին տուած խորհրդոյն, ու երկրորդ օրը ճամբայ ելան ։

Իւր ազգականները ամենայն սիրով ընդունեցան զիրենք, և հիւրասէր տանտիկինը հիւանդին համար մասնաւոր սենեակ մը պատրաստել տուաւ ։

Ենցան հոն քանի մը շաբաթ, բայց Մալնաշիին հիւանդութեան օգուտ մը չեղաւ, որովհետեւ հոգւոյն անհանգստութիւնը մարմնոյն վրայ մեծ ազդեցութիւն ունէր, որոնք անմիջապէս կապակցութիւն ունին իրարու հետ ։ Այն զարհուրելի հարուածները, որոնք խեղճին սիրտը այնչափ անգամ վիրաւորեցին, խղճմտանաց անհանգստութիւնը, որոնք տանջելով զինքը՝ զրեթէ մահուան դուռը հասցոյին, արգելք եղան իւր առողջութեանը ։

Գիշեր մը արտաքոյ կարգի սաստկացաւ հիւանդութիւնը ։ Իւր բարեկամը Անիշօր, որ պատրաստ էր կեանքն անգամ զոհելու Մալնաշիին համար, անկողնոյն քովը կեցած՝ կը մխիթարէր զինքը, զղջալով մտքէն և ցաւելով, հիւանդը իւր տրնէն շարժելուն համար, այն յուսով՝ թէ հեռանալով տխուր յիշատակաց տեղէն, թերեւ զտնայ կորսնցուցած առողջութիւնը, և անա վատթարագոյն եղաւ ։

Հիւանդը տանջանաց մէջ պաշարուած, Խաչին անդին կը նետուէր անկողնոյն մէջ ։ Անիշօր նորա ցամաքեալ կմախք դարձած ձեռքերը բռնելով՝ ըսաւ իրեն ։

— Եր սեսնեմ որ անհանգիստ ես, սիրելի բարեկամ. թերեւ խղճմտանքդ կը տանջէ զքեզ. լաւ չէր ըլլար քահանայ մը կանչել՝ որ մխիթարէ զքեզ հոգւով և մարմնով, և զանաւ առողջութիւնդ ։

Հիւանդին այլայլած երեսը՝ յուսոյ նշով մը ծագեցաւ.

— Քահանայ կանչեցէք, քահանայ, — ըսաւ խոկալով — Թող զայ և վերցնէ վրայէս անէծքը՝ զոր...

Զօրաւոր ու ցամաք հազ մը ընդհատեց խօսքը ։

Անիշօր քանի մը զգալ շարքած ջուր տուաւ որ խմէ, յետոյ անապարելով խոհանոցը գնաց և արթնցնելով աղախինը, պատուիրից իրեն որ երթայ շուտով քահանայ կանչել, վասն զի հիւանդը վտանգաւոր վիճակի մէջ է ։

Աղախինը շուտով գառնալով յայտնեց թէ ժողովրդապետին օգնականը քանի մը վայրկեանէն կը հասնի ։ Տանտիկինը և իւր ամուսինը իմանալով հիւանդին վիճակը, անկողինէն ելլելով Մալնաշիին սենեակը մտան, որպէս զի մխիթարեն զինքը ։

Քիչ ատենէ վրան զանգակը զարնուելով, իմացան որ հոգևոր հայրը եկած պիտի ըլլայ ։ Հիւանդին սենեակը եղողները ծունր դնելով քիչ մը աղօթք ըրին, յետոյ քաշուեցան քովի սենեակը ։

Հիւանդը աշուղները անկած, ուշադրութեամբ դուռը կը դիտէր ։ Քահանան ներս մտնելով, զետեղեց Քրիստոսի մարմինը սեղանին վրայ, ետքը մօտեցնալով հիւանդին, մեղմ ու ցաւակից ձայնով ըսաւ իրեն ։

— Եկեր եմ, որ ձեռքէս եկած մխիթարութիւնը մատակարարեմ քեզի : Կարծես թէ կայծակնահար եղաւ հիւանդը՝ երբ լսեց քահանային ձայնը . քստմեքցաւ բալոր մարմինը . անզոյն երեսը կրակի պէս կարմրեցաւ , և մարած աչուրները կենդանացած , ուշադրութեամբ քահանան կը դիտէին :

— Վերցուր վրայէս անէծքը , հոգեւոր հայր , — լի ցաւօք և հառաչմամբ , ըսաւ քահանային , — որ ծանրացաւ վրաս և շարաշար կը տաքնապէ գիս . ո՛հ , ողորմէ ինձ , հայր սիրելի , ա՛ռ վրայէս անէծքդ , և օրհնէ գիս :

Քահանան — որ յայտնի է ընթերցողաց , ուրիշը չէ , բայց եթէ տասը տարի առաջ քուած՝ հայ կաթողիկէ ժողովրդապետը՝ Յովհաննէս Դանիէլ , որ իւր ծնած քաղաքը ստիպուեցաւ քաշուիլ՝ տեղւոյն ժողովրդապետին քով՝ իբր օգնական քահանայ , — հիւանդին այս յուսահատ խօսքերը լսելով , միտքը ինկաւ , ճանցաւ իւր վաղեմի թշնամին , և նորոգուեցան սրտին մէջ ցաւալի հին վէրքերը , որոնք արթնցոցին թէպէտ բարկութեան , ատելութեան և արհամարհութեան շիջեալ կայծը երակներուն մէջ , բայց միւս կողմանէ հոգւոյն առաքինի , վեհաձն զգացմունքները՝ քրիստոնէական պարտքը միտքը ձգելով , զսպեց մարդկային կիրքը և անյիշաչար սրտով ամէն բան մոռնալով , աչքերը դէպ ի երկինք վերցուց , ու մեղմ ձայնիւ ջերմեռանդութեամբ այսպէս աղօթեց .

« Թող մեզ զպարտիտ մեր , որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց » :

Քահանային աչուրները երեկոյեան պայծառ աստղին պէս կը փայլէին . ձեան պէս սպիտակ մազերը՝ զոր իւր խորին սուգը և վիժօք լի սիրաւ պատճառեց իրեն , հրեշտակային անմեղութեան յայտարարն էր :

— Սրտանց կ'օրհնեմ զքեզ , պատասխանեց հիւանդին , շիտակ երեսը նայելով :

Քահանային խօսքերուն վրայ , յուսահատութեան խաւարը . անհետացաւ Մաշնաշիին վրայէն , և հանդերձեալ կենաց վրայ դրած յուսոյ ճառագայթը լուսաւորեց հոգին : Անկեղծ ու ճշմարիտ սրտով խոստովանանք եղաւ՝ զղջալով բոլոր մեղացը վրայ , և հաղորդուելով՝ խոստովանահօրը հետ աղօթք ըրաւ : Իսկ քահանան հոգեւոր պատրաստութեամբ գինքը մխիթարելէն ետեւ՝ իր սունը դարձաւ :

Հիւանդը սրտին հանգստութիւնը գտնելով , հանդարտ քուն եղաւ :

Հետեւեալ օրը ամէնքը զարմացան , տեսնելով հիւանդը լաւագոյն վիճակի մէջ . հաւատոյ շնորհքը զգալի կերպով ազդելով վրան , զօրացուց հոգին , և անուշ հանդարտ քունը՝ ուժ տուաւ մարմնոյն , որով փափաքեցաւ տուն դառնալ , վասն զի զգաց որ կենաց լապտերը մարելու վրայ է : Չուզեց օտար տեղ գերեզման մտնել , թող թաղեն գիս , ըսաւ , իմիններուս քով :

*
* *

Յետին փափաքը կատարուեցաւ ուղածին պէս . իւր սիրելեացը քով կը

հանգչի ի խաղաղ գերեզմանի. անէծքը այլ ևս չի բեռնաւորեր հոգին, յիշատակը օրհնութեամբ է: Ի սրտէ կ'օրհնեն զինքը աղքատները, որոնց թողուց բոլոր իւր ստացուածքը, և հոգին մաքրուելով նշմարիտ զղմամբ՝ ամենայն երկրային ազտեղութենէ, գնաց գեղեցկազոյն և երջանկազոյն հայրենիք մը:

ԴԵՂՁԱՆԻԿ*

ԴԵՂՁԱՆԻԿԱՅ վրայ այնչափ բազմաթիւ գրութիւնք կան, որովք կարող է մարդս գրատուն մը լեցնել: Զի կայ ուրիշ թռչուն մը որ կարենայ այնքան սաստիկ կերպով շարժել մարդկային հետաքրքրութիւնը: Ամենայն ուրուք սրտին խորը կը գտնուի բանտապահ մի, որ իւր համաատեղած ընկերաց ազատութիւնը կը վաճառէ և կը կաշկանդէ, և սակայն հարկ կը զգայ գիտել անոնց պատմութիւնը և խանդաղատիլ անոնց վիճակին վերայ:

Դեղձանիկն ալ՝ որպէս մշտնջենաւոր բանտարկեալ՝ ընտանի կենդանեաց ցուցակին մէջ մտնելու դառն ճակատագիրն ունեցաւ: Եւրոպացւոց ձեռքը ինկնալէն ի վեր, աշխարհիս մէջ նորա միակ զերն եղած է՝ ծնանիլ, ապրիլ և մեռնիլ վանդակի մէջ: Նա գրէթէ երեք դարերէ՝ ի վեր սարուկ եղած է մարդկանց ձեռքը: Հարկ է նաև գիտել թէ իւր թշուառութիւնքն պիտի տեսն այնքան երկար ժամանակ, որքան քաղաքականութիւնն: Բնութեան կրանհաւոր օրինացմէ զուրս ապրելուն պարճառաւ, զեղձանիկն արուեստական թռչուն մի եղած է: Կը յաւելունք զարձեալ թէ քիչ տարիներէ ի վեր՝ ժամանակակից քաղաքականութեան այս եզական կերպաւորութիւնն զգալի յառաջագիմութիւն մի ըրած է: Ամէն օր անզոյիացի զրաւաճառք կը հրատարակեն նորանոր զրքոյկներ, որոնք զեղձանիկները սնուցանելու կերպը կ'ուսուցանեն, և այս երկասիրութիւնք՝ որք լի են մանրամասն դիտողութեամբք՝ ոչ միայն գիտութեան մեծագին ծառայութիւններ կը մատուցանեն, այլ նաև օգտակար խորհուրդներ կուտան շահաւոր և բարեյաջող արուեստի մը զարգացման համար:

* Արդէն Բազմափայտ Օգոստոս ամսոյն սրակին մէջ դրած էինք ԹԵՃՆՈՑ ԵՐԳԵՐ վերնագրով փոքրիկ յօդուած մի (էջ 398), ուր կը ցուցուէր տեսակ տեսակ թռչնոց երգերուն՝ իրենց բնական տեղեաց հետ ունեցած նմանողութիւնն կամ լաւ ևս նմանաձայնութիւնն. այս յօդուածս այլ մասամբ մի իրրեւ շարադարձութիւն նախկին յօդուածոյն՝ Թարգմանեալ կը զննմք աստ ի վայելս մեր ընթերցողաց՝ և մանաւանդ անոնց՝ որոց սիրելի և ախորժելի է զբաղիլ թռչնադարմանութեամբ: